

НОРМА ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОСВІТИ

В умовах реформування економічної і політичної системи, модернізації всіх сфер сучасного життя питання освіти набувають особливого значення. Сфера освіти є важливою і незамінною для будь-якої сучасної держави. Від її розвитку прямо залежить рівень цивілізованості суспільства, держави і кожного громадянина.

Незважаючи на деяке зростання інтересу вітчизняних науковців до проблем освіти, в даний час освітні і суміжні з ними відносини залишаються недостатньо дослідженими, зокрема, відсутнє комплексне теоретичне опрацювання механізму їх правового регулювання.

Норма права та механізм правового регулювання перебувають між собою у тісному взаємозв'язку як структурний елемент і ціла частина. Саме в правовій нормі в стислому вигляді потенційно представлені і всі інші елементи механізму правового регулювання, зміст яких в кінцевому результаті визначений саме змістом норми [1].

Завдання норми права в механізмі правового регулювання полягає в тому, щоб: визначити коло осіб, на які вона поширює свою дію; встановити зміст суспільних відносин (зміст поведінки суб'єктів), а також об'єкт правовідносин; визначити обставини, в яких особа повинна керуватися даним правилом поведінки; розкрити саме правило поведінки вказівкою на права і обов'язки учасників відносин, що регулюються, характер їх зв'язку між собою, а також державно-примусові заходи, що застосовуються до осіб у разі невиконання ними юридичних обов'язків [2, с. 366].

Освітньо-правова норма (норма освітнього права) – це не якась самостійна норма, як скажімо норма трудового або адміністративного права, а свого роду унікальне комплексне нормативне явище (нормативна конструкція), що володіє, з одного боку, всіма ознаками норми права, і, з іншого боку, спрямоване на регулювання загальних і особливих елементів системи освіти [1].

Проте, такий підхід до розуміння освітньо-правової норми має переважно теоретичний характер. На практиці ж під нормою освітнього права доцільно розуміти всяку правову норму (будь-якої галузі права), що так чи інакше спрямована на регулювання окремих елементів системи освіти. Тому норма трудового права, що регламентує питання прийому на роботу педагогічного працівника, є одночасно нормою освітнього права.

В. М. Сирих також вважає, що норми інших галузей права, які використовуються у сфері освіти, утворюють комплексні інститути, котрі одночасно

належать і освітньому праву, і іншій галузі права (цивільному, адміністративному, трудовому тощо) [3, с. 93].

Комплексна природа освітньої норми зумовлює, по-перше, відповідний характер правового регулювання (поєднання диспозитивного та імперативного методів), по-друге, пряму залежність якості норм освітнього права від якості норм інших галузей права.

Освітньо-правовій нормі притаманні всі ознаки правових норм як різновиду останніх. Проте від норм інших галузей вона відрізняється своїм змістом, характер якого визначається сферою освіти. Освіта виконує людинотворчу функцію, що органічно поєднується з освітньою та виховною [4, с. 614-615].

Тому у змісті норм освітнього права з особливою силою спостерігається “педагогічне забарвлення”, яке є наслідком тісної взаємодії цих норм з мораллю, культурою, педагогікою тощо. Якщо ж взяти до уваги той факт, що головним учасником освітніх правовідносин є, переважно, діти або молодь, то стає зрозумілим “педагогічний” зміст норм освітнього права. Він знаходить своє відображення у ряді норм освітнього права (наприклад, які закріплюють окремі принципи освіти, вимоги до навчально-виховного процесу, правовий статус педагога тощо).

Важливим аспектом дослідження норм освітнього права є здійснення їх класифікації. Крім загальновідомих критеріїв диференціації норм права, що можуть застосовуватись і до сфери освіти, виділимо специфічні: елементи системи освіти (норми, що регулюють: освітню політику держави; правовий статус суб’єктів; юридичну відповідальність суб’єктів та ін.); належність норми до того чи іншого комплексного інституту освітнього права (норми, що регулюють: соціальний захист осіб, які навчаються, педагогічних працівників; фінансові, податкові та інші відносини у сфері освіти і т.д.); освітній рівень (норми, що регулюють початкову загальну освіту; базову загальну середню освіту; повну загальну середню освіту; професійно-технічну освіту; базову вищу освіту; повну вищу освіту), тип навчального закладу (норми, що регулюють діяльність університету, академії, інституту, консерваторії, коледжу, школи тощо), категорії учнів і працівників освіти тощо.

Ефективність правового регулювання безпосередньо залежить від удосконалення освітнього законодавства, як основної форми зовнішнього виразу норм права, яке повинно проводитися як щодо його змісту, так і форми.

Одним із напрямків удосконалення нормативно-правового регулювання в сфері освіти є узгодження освітнього законодавства з міжнародно-правовими актами. Особливо це стосується вищої освіти [5].

Найбільш важливим документом, що сприятиме оптимізації правового регулювання освітнього процесу в Україні може стати Освітній кодекс, на цьому все частіше наголошують сучасні науковці [6; 7; 8; 9, с. 78]. Прийняття такого документа усуне наявні прогалини та колізії, буде сприяти формуванню нової галузі права, додасть освітнім відносинам велику значимість.

Доцільність існування єдиного освітнього кодифікаційного акту визнала Франція, яка затвердила Загальну частину кодексу освіти, Республіка Білорусь, яка прийняла кодекс про освіту. Треба також віддати належне розробникам проекту кодексу Російської Федерації про освіту під керівництвом В. М. Сирих, які провели значну роботу по кодифікації, хоча доля проекту поки що невизначена.

Таким чином, освітньо-правова норма як різновид соціальної норми – це загальнообов'язкове правило поведінки, призначене для врегулювання освітніх і суміжних з ними правовідносин і забезпечене силою державного примусу.

Норма освітнього права відрізняється від інших правових норм специфічним змістом, який обумовлюється сферою їх реалізації. З одного боку, ті функції, які виконує освіта в суспільстві спричиняють прояв у змісті норм освітнього права “педагогічного” характеру. З іншого – багатогранність суспільних відносин, притаманних освітній сфері, зумовлює наявність в ньому “запозичених” норм з інших галузей права та модифікованих до потреб освітнього права.

Освітньо-правова норма виконує особливу роль в механізмі правового регулювання, тому вона повинна містити ідеальну модель поведінки учасників правовідносин освітньої сфери у вигляді чіткого визначення прав і обов'язків та їх реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Ягофаров Д. А.* Правовое регулирование системы образования. Уч.пос. [Електронний ресурс] / Д. А. Ягофаров. – М., 2005. – Режим доступа: <http://www.lexed.ru/pravo/theory/yagofarov2005/>
2. *Костюк В. М.* Характеристика механізму правового регулювання сфери освіти / В. М. Костюк // Митна справа. – 2011. – № 4(76), частина 2. – С. 361-367.
3. *Сырых В. М.* Введение в теорию образовательного права / В. М. Сырых. – М., 2002. – 340 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. *Андрущенко В. П.* Формування єдиних освітніх пріоритетів. Стаття друга: Болонський процес // Віктор Андрущенко, Уляна Науменко // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. праць. – 2011. – № 15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2011_15/index.htm
6. *Андрусишин Б. І.* Освітнє право України: деякі дискусійні проблеми / Б. І. Андрусишин // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Випуск 12. – С. 3-18.
7. *Деревянко Б. В.* О кодификации образовательного законодательства Украины / Б. В. Деревянко // Вестник Воронежского института МВД России. – 2013. – № 1. – С. 114-119.
8. *Рябошапко Л.* Кодифікація законодавства про освіту – складова освітніх реформ [Електронний ресурс] / Л. Рябошапко // Віче. – 2010. – № 19. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2223/>
9. *Монаєнко А.* Нормативно-правова база розвитку освіти та науки в Україні / А. Монаєнко // Право України. – 2007. – № 10. – С. 76-78.